

JEL Classification: O13; Q13; Q18; R58

Шубалий О.М., д.е.н., професор

Луцький національний технічний університет

<https://orcid.org/0000-0002-9131-1896>

shubalyi@ukr.net

Лучечко Ю.М., PhD, докторант кафедри економіки

Луцький національний технічний університет

<https://orcid.org/0000-0001-9006-5374>

nashaorbita2018@gmail.com

Shubalyi Oleksandr, Doctor of Economic Sciences, Professor

Lutsk National Technical University

<https://orcid.org/0000-0002-9131-1896>

shubalyi@ukr.net

Yurii Luchechko, PhD, postdoctoral candidate at the Department of Economics, Lutsk National Technical University

<https://orcid.org/0000-0001-9006-5374>

nashaorbita2018@gmail.com

ОЦІНКА РОЛІ ПІДПРИЄМСТВ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ В РОЗВИТКУ АГРОПЕРЕРОБКИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ НЕГАТИВНИХ ЕКСТЕРНАЛІЙ

Мета статті полягає в оцінці ролі підприємств Західного регіону в розвитку агропереробки в Україні в умовах негативних екстерналій на основі вивчення основних показників використання персоналу, продуктивності та рентабельності. Після руйнування внаслідок війни в Україні багатьох об'єктів добувної і переробної промисловості на Сході та Півдні України роль аграрного сектору Західного регіону у розвитку національної економіки у наразі суттєво зросла. Це підтверджується зростанням частки агропереробних підприємств Західного регіону у загальнонаціональних показниках обсягу реалізації продуктів (товарів, послуг), кількості зайнятих працівників та кількості діючих підприємств. Для забезпечення подальшого сталого розвитку агропереробних підприємств у Західному регіоні важливо, щоб їх власники забезпечили прискорене зростання витрат на персонал, збільшення продуктивності праці працівників, підтримання високого рівня рентабельності продажу продукції (товарів, послуг).

Ключові слова: аграрний сектор, агропереробні підприємства, Україна, Західний регіоні України, витрати на персонал, продуктивність праці, рентабельність продажу.

ASSESSMENT OF THE ROLE OF ENTERPRISES IN THE WESTERN REGION IN THE DEVELOPMENT OF AGRO-PROCESSING IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF NEGATIVE EXTERNALITIES

The article is aimed at assessing the role of enterprises in the Western region in the development of agro-processing in Ukraine in the face of negative externalities by studying the main indicators of personnel use, productivity and profitability. The results of the study allow us to draw a number of conclusions. After the destruction of many extractive and processing industries in the East and South of Ukraine as a result of the war in Ukraine, the role of the agricultural sector in the Western region in the development of the national economy has now increased significantly. Agroprocessing companies in the Western region provide high growth rates of personnel costs at the national level, but on average spend 19-23% less on labour costs and social measures than agroprocessing companies in Ukraine as a whole. In terms of labour productivity, agro-processing companies in the Western region show relatively higher average growth rates than in Ukraine as a whole. However, in absolute terms, this figure is 20-35% higher in Ukraine as a whole, although the gap is constantly decreasing. Agri-processing companies in the Western region provide relatively higher levels of profitability than in Ukraine as a whole. They also have relatively higher average annual growth rates. However, during the pandemic, some regions made unprofitable sales of products (goods and services). To ensure the further sustainable development of agro-processing companies in the Western region, it is important that their owners ensure accelerated growth in personnel costs, increase employee productivity, and maintain a high level of profitability of sales of products (goods and services).

Key words: agrarian sector, agro-processing enterprises, Ukraine, Western region of Ukraine, personnel costs, labour productivity, sales profitability.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Зважаючи на значні руйнування внаслідок повномасштабної війни в Україні промислової інфраструктури на Сході та Півдні України значно зросла роль аграрного сектора для підтримання стабільності національної економіки. Важливою ланкою аграрного сектора у сфера агропереробки, яка має значний

потенціал для розвитку в усіх регіонах України, особливо у Західному регіоні. Тому виникає необхідність детальнішої оцінки ролі підприємств сектору агропереробки в умовах негативних екстерналій, зокрема пандемії коронавірусу та повномасштабної війни в Україні.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. З початком війни ряд вітчизняних учених говорили про зростаюче значення аграрного сектора і зокрема агропереробних підприємств у подальшому розвитку економіки України, зокрема: (Леваєва та ін., 2022), (Лучечко та Гордійчук, 2023), (Макалюк та ін., 2023), (Махмудов та ін., 2022), (Негрей та ін., 2022), (Собкевич та ін., 2023), (Шубалий та ін., 2023) та ін. Тому важливо надалі провести оцінку ролі агропереробних підприємств Західного регіону у розвитку аграрного сектора України в умовах негативних екстерналій.

Цілі статті. Мета статті полягає в оцінці ролі підприємств Західного регіону в розвитку агропереробки в Україні в умовах негативних екстерналій на основі вивчення основних показників використання персоналу, продуктивності та рентабельності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Західний регіон України традиційно охоплює ряд областей, які стали об'єктами поданого дослідження: Волинська, Рівненська, Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька. Кожна область характеризується специфічними умовами розвитку аграрного сектора, зокрема сфер сільського господарства та агропереробки. До сфери агропереробки згідно КВЕД-2010 можна віднести ряд основних видів економічної діяльності, які входять до переробної промисловості: 10. Виробництво харчових продуктів; 11. Виробництво напоїв, 12. Виробництво тютюнових виробів. Державна служба статистики України (Держстат України, 2024) у статистиці промисловості виділяє укрупнений вид діяльності, який охоплює вказані підвиди: виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (10+11+12).

Для узагальненої оцінки ролі агропереробних підприємств Західного регіону вивчимо їх частку у загальнонаціональних показниках обсягу реалізації продукції (товарів, послуг), кількості зайнятих працівників та кількості діючих підприємств за 2019-2023 рр. (рис. 1). Як видно з рисунку роль агропереробних підприємств Західного регіону поступово зростала. Якщо у 2019 році вони забезпечували 10,1% обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг), незважаючи на певне значення у період постпандемії пандемії до 9,7%, надалі з початком повномасштабної війни їх внесок суттєво збільшився – до 14,3% у 2022 році та 15,2% у 2023 році.

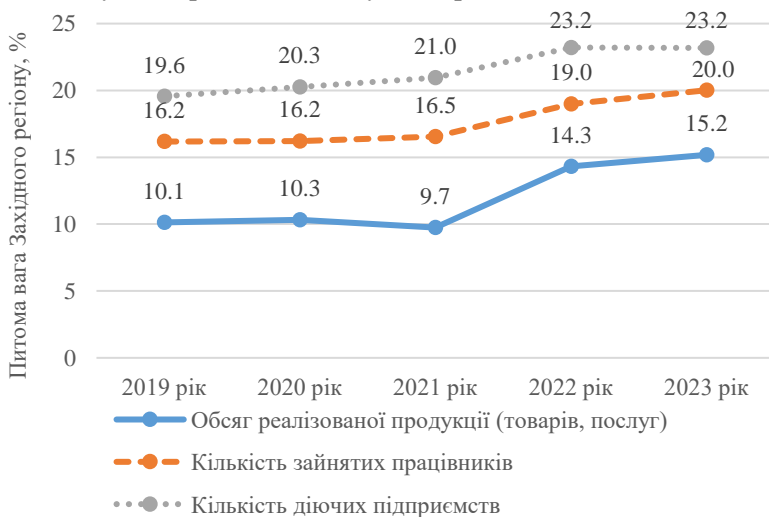

Рис. 1. Зміна питомої ваги окремих показників агропереробних підприємств Західної України у загальнонаціональних показниках за 2019-2023 рр. (побудовано автором за даними (Державна служба статистики України, 2024))

Також суттєво зростали й частка зайнятих працівників (з 16,2% у 2019 році до 20,0% у 2023 році) та частка кількості діючих підприємств (з 19,6% у 2019 році до 23,2% у 2023 році). Очевидно, що основною причиною таких змін стало зменшення

відповідних показників у регіонах, безпосередньо наближених до бойових дій.

Надалі важливо порівняти наскільки на агропереробних підприємствах Західного регіону ступінь матеріального стимулювання персоналу відрізняється від середнього рівня по країні. Для цього вивчено динаміку витрат агропереробних підприємств на персонал у розрахунку на 1 зайнятого працівника (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка витрат агропереробних підприємств на персонал у розрахунку на 1 зайнятого працівника у Західному регіоні та Україні в цілому за 2019-2023 рр., тис. грн.

Регіони	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	Середньо-річний темп росту, %
Волинська область	125	128	147	147	168	107,6
Закарпатська область	89	88	111	145	160	115,9
Івано - Франківська область	91	95	107	116	121	107,3
Львівська область	133	143	162	183	241	116,0
Рівненська область	88	95	116	131	151	114,4
Тернопільська область	102	106	122	159	197	117,9
Чернівецька область	102	103	112	134	157	111,5
Західний регіон	114	120	139	159	196	114,6
Україна	143	157	178	194	243	114,1

Примітка: побудовано автором за даними (Державна служба статистики України, 2024)

Видно, що аналізований показник мав тенденцію до зростання по усіх областях та країні в цілому, адже виробники намагалися компенсувати втрати реальної заробітної плати внаслідок інфляції. Серед областей Західного регіону найбільший середньорічний темп росту забезпечили Тернопільська (117,9%), Львівська (116,0%) і Закарпатська (115,9%) області, а найменший – Волинська область (107,6%). Зберігаючи середній темп зростання витрат на персонал на рівні загальнонаціонального, все ж агропереробні підприємства Західного регіону загалом протягом усіх років аналізованого

періоду витрачали порівняно менше, ніж загалом по Україні. Наприклад у 2019 році по Україні цей показник становив 143 тис. грн. / особу, а у Західному регіоні – 114 тис. грн. / особу (або на 20,6% менше), а у 2023 році, відповідно 243 тис грн. / особу та 196 тис грн / особу (або на 19,4% менше).

Надалі проведено порівняння індикатора продуктивності на основі аналізу обсягу виробленої продукції (товарів, послуг) агропереробних підприємств на 1 зайнятого працівника (табл. 2).

Таблиця 2. Динаміка обсягу виробленої продукції (товарів, послуг) агропереробних підприємств на 1 зайнятого працівника у Західному регіоні та Україні в цілому за 2019-2023 рр., тис. грн.

Регіони	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	Середньорічний темп росту, %
Волинська область	1095	1194	1632	1842	2135	118,2
Закарпатська область	917	787	885	1243	2032	122,0
Івано - Франківська область	778	776	768	1066	1471	117,3
Львівська область	1837	2147	2168	2761	3418	116,8
Рівненська область	882	950	1167	1554	1867	120,6
Тернопільська область	851	890	1156	1587	1977	123,4
Чернівецька область	760	756	877	1451	2400	133,3
Західний регіон	1265	1418	1580	2058	2577	119,5
Україна	1957	2195	2451	2564	3303	114,0

Примітка: побудовано автором за даними (Державна служба статистики України, 2024)

Як бачимо, серед областей Західного регіону найбільші значення даного показника щорічно забезпечувала Львівська область, які були в середньому на 30-50% вищими, ніж в інших областях. Тоді як за середньорічним темпом росту цього показника відзначалися Чернівецька (133,3%), Тернопільська (123,4%) та Закарпатська (122,0%) області. Загалом і Західний регіон демонстрував порівняно вище зростання (119,5%), ніж країна в цілому (114,0%). Але за значенням показника продуктивності протягом усього аналізованого періоду

агропереробні підприємства Західного регіону «відставали» від загальнонаціонального показника: у 2019 році на 35,4%, але у 2023 році відставання зменшилося до 22,0%.

На завершальному етапі проведено порівняльний аналіз рентабельності продажу продукції (товарів, послуг) агропереробних підприємств за 2019-2023 рр. (табл. 3).

Таблиця 3. Динаміка рентабельності продажу продукції (товарів, послуг) агропереробних підприємств у Західному регіоні та Україні в цілому за 2019-2023 рр., %

Регіони	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік	Середньорічний темп росту, %
Волинська область	6	4	2	2	7	104,6
Закарпатська область	7	5	2	5	7	101,4
Івано - Франківська область	-9	-1	1	2	3	-
Львівська область	5	4	4	5	7	104,5
Рівненська область	2	2	2	4	4	115,6
Тернопільська область	5	-1	2	4	4	95,8
Чернівецька область	10	0	2	11	8	93,5
Західний регіон	4	3	3	4	6	111,8
Україна	4	1	3	1	5	104,6

Примітка: побудовано автором за даними (Державна служба статистики України, 2024)

Видно, що серед областей Західного регіону збитковим був загалом продаж в Івано-Франківській області у 2019-2020 рр., а також у Тернопільській області у 2020 році, тобто в період пандемії коронавірусу. За темпами зростання цього показника найбільші позитивні середньорічні рівні забезпечували Рівненська (115,6%), Львівська (104,5%) та Волинська (104,6%) області, а негативні – Тернопільська (95,8%) та Чернівецька (93,5%) області. Тоді як загалом Західний регіон демонстрував порівняно вищі (3-6%), ніж в середньому по Україні (1-5%) рівні рентабельності продажу, а також середній темп росту цього показника (111,8% до 104,6%).

Висновки. Отже, результати проведеного дослідження дозволяють зробити ряд висновків:

1. Після руйнування внаслідок війни в Україні багатьох об'єктів добувної і переробної промисловості на Сході та Півдні України роль аграрного сектору Західного регіону у розвитку національної економіки у наразі суттєво зросла. Це підтверджується зростанням частки агропереробних підприємств Західного регіону у загальнонаціональних показниках обсягу реалізації продуктів (товарів, послуг), кількості зайнятих працівників та кількості діючих підприємств.

2. Агропереробні підприємства Західного регіону забезпечують високі темпи зростання витрат на персонал на рівні загальнонаціональних, але в середньому витрачають на витрати на оплату праці і соціальні заходи на 19-23% менше, ніж агропереробні підприємства по Україні загалом.

3. За показником продуктивності праці агропереробні підприємства Західного регіону забезпечують порівняно більші середні темпи його зростання, ніж по Україні загалом. Але за абсолютними значеннями цей показник в Україні загалом є на 20-35% більшим, хоча відсоток відставання постійно скорочується.

4. Агропереробні підприємства Західного регіону забезпечують порівняно вищі рівні рентабельності продажу, ніж по Україні в цілому. Також вони мають порівняно більші середньорічні темпи зростання. Але в період пандемії окремі області (Іванов-Франківська і Тернопільська) допустили збитковість продажу продукції (товарів, послуг).

5. Для забезпечення подальшого сталого розвитку агропереробних підприємств у Західному регіоні України важливо, щоб їх власники забезпечили прискорене зростання витрат на персонал, збільшення продуктивності праці працівників, підтримання високого рівня рентабельності продажу продукції (товарів, послуг).

This project has received funding from European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under grant agreement No.871072.

Список бібліографічного опису

1. Лержавна служба статистики України: офіційний веб-сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 12.11.2024).
2. Леvasва Л. Ю., Красножон А. С., Захарін І. С. Інноваційне забезпечення стратегій розвитку аграрних підприємств на засадах цифровізації та реінжинірингу бізнес-процесів. *Економічний вісник університету*. 2022. Вип. 55. С. 12-17.

3. Лучечко Ю., Гордійчук А. (2023). Регіональні тенденції і пріоритети розвитку аграрного бізнесу в Україні в період війни. *Економічний форум*, 1(3), 22-28. <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2023-3-3>

4. Макалюк, І., Кашпуренко, Т., & Баранніков, М. (2023). Становище підприємств аграрного сектору України в умовах війни: фінансово-інвестиційні аспекти. *Економіка та суспільство*, (49). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-7>

5. Махмудов Х. З., Гнатенко І. А., Скрипник В. В., Лисенко М. В. Управління системою оцінки вартості інноваційного аграрного бізнесу в контексті сучасної податкової політики, забезпечення міграційної та продовольчої безпеки. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2022. № 5. С. 33-40.

6. Негрей, М., Тараненко, А., & Костенко, І. (2022). Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*, (40). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38>

7. Пріоритети забезпечення стійкості промисловості й аграрного сектору економіки України в умовах повномасштабної війни : аналіт. доп. / [О. В. Собкевич, А. В. Шевченко, В. М. Русан, Л. А. Жураковська] ; за ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2023. 49 с. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.04>

8. Шубалий О.М., Петруха С.В., Косінський П.М., Петруха Н.М. Фінансово-економічне стимулювання розвитку переробної промисловості на основі природно-ресурсного потенціалу регіонів у повоєнний період. *Фінанси України*. №3. 2023. С. 55-74. <https://doi.org/10.33763/finukr2023.03.055>

References

1. Official website of State Statistics Service of Ukraine. (2023). Retrieved from <https://ukrstat.gov.ua/>.

2. Levaveva, L.Yu., Krasnozhon, A.S., & Zakharin, I.S. (2022). Innovative provision of strategies for the development of agrarian enterprises on the basis of digitization and reengineering of business processes. *Economic Bulletin of the University*. 55. 12-17. doi: 10.31470/2306-546X-2022-55-12-17.

3. Luchechko, Yu., & Gordiichuk, A. (2023). Regional trends and priorities of agricultural business development in Ukraine during the war. *Economic Forum*, 13(3), 22-28. <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2023-3-3>

4. Makalvuk, I., Kashpurenko, T., & Barannikov, M. (2023). The position of enterprises of the agrarian sector of Ukraine in the conditions of war: Financial and investment aspects. *Economy and Society*. 49. doi: 10.32782/2524-0072/2023-49-7

5. Makhmudov, Kh.Z., Hnatenko, I.A., Skrypnyk, V.V., & Lysenko, M.V. (2022). Management of the innovative agrarian business value assessment system in the context of modern tax policy, ensuring migration and food security. *Formation of Market Relations in Ukraine*. 5. 33-40.

6. Nehrev, M., Taranenko, A., & Kostenko, I. (2022). The agricultural sector of Ukraine in the conditions of war: Problems and prospects. *Economy and Society*, 40. doi: 10.32782/2524-0072/2022-40-38

7. Sobkevych, O.V., Shevchenko, A.V., Rusan, V.M., & Zhurakovska, L.A. (Eds.). (2023). Priorities for ensuring the stability of industry and the agricultural sector of Ukraine's economy in the conditions of a fullscale war. Kyiv: NISD. doi: 10.53679/NISSanalytrep.2023.04.

8. Shubalvi O., Petrukha S., Kosinskvi P., Petrukha, N. (2023). Financial and economic stimulation of the development of the processing industry on the basis of the natural resource potential of the regions in the post-war period. *Finance of Ukraine*. 3, 55-74. <https://doi.org/10.33763/finukr2023.03.055>